

https://doi.org/10.18485/fpn_pz.2023.25.4

UDK 316.334.324(323.2)

Predsednički izbori u SAD 2016. godine: društvene podele i izborne strategije glavnih predsedničkih kandidata

Sažetak

Predmet istraživanja ovog rada jesu društvene podele u Sjedinjenim Američkim Državama u kontekstu predsedničkih izbora 2016. godine, ali i izborne strategije glavnih predsedničkih kandidata Republikanske i Demokratske stranke Donalda Trampa i Hilari Klinton. Dakle, pored istraživanja javnog mnjenja u razmatranje ćemo uzeti i govore sa stranačkih konvencija, tri predsedničke debate i programske platforme stranaka kako bismo ispitali jesu li i u kojoj meri kandidati odgovorili na preferencije birača. Najpre će biti reči o socijalnim rascjepima u političkoj nauci počevši od „hipoteze zamrzavanja“, preko „tihe revolucije“ do populističkog i „autoritarnog odgovora“. Zatim ćemo sve to staviti u kontekst izbora 2016. godine, identifikovati teme koje dele američko društvo i pogledati kako su te teme komunicirali i koje pozicije su zauzeli glavni predsednički kandidati. Glavni argument ovog rada je da je primetan trend rasta partijske polarizacije u SAD, da je uspeh Donalda Trampa rezultat dugotrajnih promena u američkom društvu, te da su zahvaljujući sučeljavanju predsedničkih kandidata, koji su zauzeli različite političke pozicije o temama koje dele američke birače, ovi izbori bili

[1] Autorka je istraživačica-pripravnica na Fakultetu političkih nauka Univerzitet u Beogradu. Kontakt adresa autorke: nevena.jovanovic@fpn.bg.ac.rs

indikativan primer populističkog i autoritarnog odgovora na društveno-političke promene i smenu generacija, kao i dobra studija slučaja za uvid u rascepe u američkom društvu.

Ključne reči

društvene podele, socijalni rascepi, populizam, predsednički izbori 2016. godine, Sjedinjene Američke Države

Uvod

Godina 2016. bila je toliko specifična da je dala potvrdu tvrdnji Ivana Krasteva da živimo u „doba populizma“ (Krastev, 2007), dok je Jan-Werner Miler (Jan-Werner Müller) tvrdio da ne pamti nijednu izbornu kampanju u Sjedinjenim Američkim Državama koja je toliko povezivana s populizmom kao kampanja iz 2015-2016. godine (Müller, 2016: 1). I nisu SAD bile izuzetak. Džozef Naj (Joseph S. Nye) je ovu godinu označio kao godinu revolta protiv elita u mnogim zapadnim demokratijama (Nye, 2016). Populistički talas mogao se prepoznati u politici Marin le Pen u Francuskoj, Sirizi u Grčkoj, Podemosu u Španiji, ili u uspehu Eva Moralese i Uga Čaveza u Latinskoj Americi (Müller, 2016: 1-2), kao i kod Viktora Orbana u Mađarskoj ili turskog predsednika Erdogana (Miler, 2017). Takođe, opredeljenje Velike Britanije da napusti Evropsku uniju tesnom većinom na referendumu 23. juna 2016. godine tek će pokrenuti suštinska pitanja o budućnosti Evrope i „zadati najjači udarac koji je ikada zadat međunarodnom liberalno-demokratskom poretku uspostavljenom posle 1945. pod pokroviteljstvom SAD“ (Has, 2017: 12).

U vrtlogu svih tih promena osobenost SAD je u tome što se posledice unutrašnjih zbivanja i dalje najmoćnije sile sveta osećaju širom sveta. Tako i društvene podele ove države, koje su u teoriji predmet interesovanja više od pola veka, i njihov uticaj na formulisanje politika, postizanje

konsenzusa u vrhu američke politike i na poziciju SAD u svetu i njenu sveukupnu moć jesu značajan predmet istraživanja. Imajući u vidu da su SAD duboko vrednosno podeljene, što ćemo u ovom radu pokazati, te da sada iza sebe imaju i četiri godine mandata nekonvencionalnog predsednika „podeljenih američkih država”, kako je ocenio američki Tajm (Time, 2016), predsedničke izbore iz 2020. godine za koje je Tramp tvrdio da su pokradeni na njegovu štetu, a onda čak i upad na Kapitol, nalazi ovog rada mogu biti dobra polazna osnova za buduća istraživanja u susret predsedničkim izborima u SAD koji nas očekuju u 2024. godini.

Teorijski okvir

Gotovo da nije moguće govoriti o društvenim podelama bez osvrta na teoriju socijalnih rasepa nastalu pre više od pola veka, koju su Sejmur Martin Lipset (Seymour Martin Lipset) i Stajn Rokan (Stein Rokkan) formulisali kako bi objasnili „proces formiranja partijskih sistema u zapadnim društvima na osnovu društvenih podela koje nastaju kao proizvod dva velika procesa: industrijske i nacionalne revolucije” (Spasojević i Stojiljković, 2020: 27). Ove revolucije dovele su do četiri linije društvenih podela: centar-periferija, država-crkva, rad-kapital, selo-grad (Lipset and Rokkan, 1967). Prema njihovoj hipotezi, koja se naziva još i „hipoteza zamrzavanja”, socijalni rascepi predstavljaju ukorenjene linije društvenih podela koje postoje u jednoj političkoj zajednici. Ove podele su po pravilu dugotrajne, vrednosno i organizaciono su struktuirane i nastaju u vezi sa najvažnijim pitanjima tog društva (Spasojević, 2015: 15).

Kada su Lipset i Rokan formulisali svoju paradigmu o društvenim rasepima zapadni svet je već bio u posleratnom ekonomskom usponu. Narativ o uspehu države blagostanja koja će rešiti posledice društvenih nejednakosti, tri decenije mira i brzog ekonomskog rasta rezultirali su društvenim konsenzusom i smanjenjem ideoloških razlika (Spasojević i Stojiljković, 2020: 17), kao i time da posleratne generacije opstanak nisu dovodile u pitanje, što je na kraju dovelo do međugeneracijske smene ka posmaterijalističkim vrednostima i temama koje se tiču ekoloških pitanja, kvaliteta života, položaja marginalizovanih grupa i manjina i jednakosti polova (Inglehart, 2018: 174). Glavna teza Ronalda Ingleharta (Ronald Inglehart) je da će generacije koje tako odrastaju biti otvorenije za nove ideje i tolerantnije prema drugima koji ne pripadaju njihovoj grupi (Ibid). U knjizi „Tiha revolucija” Inglehart je 70-ih godina prošlog veka prvi put izložio svoju ideju o novom rascepu – na društvene grupe kojima su bliže postmaterijalističke i na one kojima su bliže materijalističke vrednosti (Inglehart, 1977). Treba imati u vidu da iako se desio pomak od klasne ka vrednosnoj polarizaciji, osnov je i dalje u socio-ekonomskom statusu (Spasojević, 2015: 27), što znači da Inglehart ni u kom slučaju ne negira komplementarnost kulturno-vrednosnih i socio-ekonomskih podela.

Uključivanje mladih birača u izborni proces ipak nije dovelo do potpune marginalizacije političkih stranaka sklonih ksenofobiji i autoritarnim vrednostima, niti do konačnog pomaka sa materijalističkih na postmaterijalističke vrednosti (Inglehart, 2018: 183). Kao što treći Njutnov zakon kaže, svaku silu akcije prati njoj po jačini jednaka sila reakcije, tako se i u ovom slučaju ispostavilo da nije bio tako dug put od „tihe revolucije” do „autoritarnog odgovora” (Inglehart and Norris, 2017).² Tako su od početka širenje postmaterijalističkih i drugih socijalno progresivnih politika izazvali reakciju izvesnog dela konzervativaca (Inglehart and Norris, 2019: 44). Inglehart naglašava da bez obzira na spomenutu smenu generacija (engl. *birth cohort effects*) u obzir se moraju uzeti i trenutni socio-ekonomski uslovi (engl. *period effects*) koji imaju moć da utiču na celokupnu populaciju da bude više (ili manje) sklona materijalističkim vrednostima i/li ksenofobiji (Inglehart, 2018: 183). Ovo se desilo jer, sa jedne strane, ekonomski napredak nije bio ravnomeran, već je najviše koristi bilo za one koji su se već nalazili na vrhu, što je dovelo do sve većeg rasta ekonomske nejednakosti kao i manje socijalne mobilnosti (Ibid, 185). Sa druge strane, insistiranje na postmaterijalističkim vrednostima izazvalo je kulturološki odgovor (engl. *cultural backlash*) posebno starijih koji su religiozni i slabije obrazovani, a sada su se osećali ugroženo usled promene njima poznatih vrednosti (Ibid, 176) i kao stranci u sopstvenoj državi (Hocshschild, 2016). Dakle, kulturološki odgovor objašnjava zašto birači (uglavnom stariji)³ glasaju za stranke sklone ksenofobiji i autoritarnim vrednostima, a opadanje ekonomske ali i fizičke bezbednosti objašnjava zašto su ove stranke uticajnije sada nego pre 30 godina (Inglehart, 2018: 186). Prema tome, Inglehart zaključuje da su kulturološke razlike povezane sa godinama jači prediktor ko će glasati za populističke stranke nego društvene klase i dohodak, odnosno ekonomski faktori.⁴

Još jedna razlika u savremenim stratifikacionim teorijama je i pojava marginalizovanih grupa koje čine „najsiriomašniji čije veštine nisu tražene na tržištu”, što za posledicu ima „radikalizaciju političke ponude i potražnje” (Spasojević, 2015: 30). Iako i dalje nemamo sasvim jasno određenje populizma, termin se prvenstveno povezuje sa određenim raspoloženjem i emocijama – populisti su ljuti, njihovi glasači su razočarani ili hronično nezadovoljni (Müller, 2016: 1-2). Populizam je retorički stil, kritički nastrojen prema elitama, legitimnu moć pripisuje narodu, dovodi u pitanje legitimitet establišmenta i mobilise birače na emocijama protiv elite, artikulišući nepoverenje, nezadovoljstvo, ljutnju i bes (Norris and

[2] Osećanje nesigurnosti podstaklo je autoritarni odgovor – sklonost ka jakim liderima, snažna solidarnost unutar grupe, odbacivanje autsajdera, kao i rigidno poštovanje grupnih normi.

[3] Prema Inglehartu to su uglavnom stariji birači. On tvrdi da je u razvijenim državama, u bilo kom trenutku, manja verovatnoća da mladi glasači postmaterijalisti podrže partije sklone ksenofobiji – ali je tokom nepovoljnih socio-ekonomskih uslova sve veća verovatnoća da stanovništvo u celini to učini.

[4] Do 2012. godine u SAD je pretpostavka glasanja (indikator) na osnovu društvene klase pala na nulu (Inglehart, 2018: 190).

Inglehart, 2019: 4-5, 66; Orlović, 2019: 406-409; Mudde, 2004; Müller, 2016). Korene populizma treba tražiti u neispunjenim demokratskim obećanjima, koje je još ranije identifikovao Norberto Bobbio (Norberto Bobbio), odnosno, u jazu između zamišljenog ideala demokratije „očeva osnivača” i realnosti (Bobbio, 1987: 18). Kao jedno od prekršenih obećanja koje Jan-Verner Miler prepoznaje kao ključno je to da narod može da vlada (Müller, 2016: 76).

Spasojević i Stojiljković ističu da je pojava populističkih stranaka i to posebno na desnom kraju političkog spektra „pojačala centrifugalnost političkog takmičenja, odnosno polarizaciju političke scene” (Spasojević i Stojiljković, 2020: 8, 21).⁵ Dakle, može se govoriti o novoj liniji društvene podele jer populističke partije i kandidati mobilisu svoje pristalice na liniji rascepa establišment – antiestablišment, a „duž te linije kristališu se politički kriterijumi mi versus oni” (Orlović, 2019: 408). Tako se sa jedne strane nalaze institucije koje ne uspevaju da artikuliraju zahteve građana, a sa druge antiestablišment partije i lideri (Ibid, 408-409).

Linije podela američkog društva u kontekstu predsedničkih izbora u SAD 2016. Godine

Imajući u vidu predmet ovog rada postavlja se pitanje može li se sve ovo o čemu je bilo reči primeniti i na Sjedinjene Američke Države? Najpre, ukoliko pažnju usmerimo samo na uspon Donalda Trampa (Donald J. Trump) nećemo razumeti dublje korene ovog fenomena u Republikanskoj stranci i američkom biračkom telu (Norris and Inglehart, 2019: 13). O društvenim podelama u SAD je još Džejms Medison (James Madison), četvrti američki predsednik i jedan od „očeva osnivača”, proročki pisao u jednom od eseja⁶ u „Federalističkim spisima” kao mogućoj nevolji demokratskih vlada (Živojinović, 1971: 64-69). Imajući u vidu vremenski okvir u kom Medison piše razumljivo je da nema govora o političkim strankama kakve danas poznajemo, ali zato piše o „strahu od frakcija i raskola”, te činjenici da se u „okršajima protivničkih strana zaboravlja na opšte dobro, da se odluke ne donose u skladu sa načelima pravde i pravima manjine, već zahvaljujući većoj snazi koristoljubive i vlastoljubive većine” (Stanovčić, 2022: XVIII).

Jan-Verner Miler je tvrdio da ne pamti nijednu izbornu kampanju u Americi koja je bila toliko povezivana s populizmom kao kampanja iz 2015-2016. godine (Müller, 2016: 1), dok je Fransis Fukujama (Francis Fukuyama) baš 2016. godine dao ocenu da je američka demokratija, posle nekoliko decenija, konačno reagovala na porast nejednakosti i eko-

[5] Kao što je poznato, stranke se mogu kretati po osi ka centru (centripetalno) i od centra (centrifugalno) i tako smanjivati ili povećavati polarizovanost političke scene.

[6] Ovaj esej *Federalist broj 10* (Federalist, No 10.) Vojislav Stanovčić je ocenio kao verovatno najpopularniji i najviše navođen od svih „Publiusovih” priloga (Stanovčić, 2022: 155).

nomsku stagnaciju koju doživljava većina stanovništva, da dohoci stagniraju za većinu američkih građana dok elite prolaze bolje nego ikad, kao i to da je konkurentni uvoz iz Kine odgovoran za gubitak minimum 2 miliona američkih radnih mesta između 1999. i 2011. godine (Fukuyama, 2016: 58-68). Neuspeh Klintonove i Obamine administracije da vrate osećaj sigurnosti i napretka nezaposlenima u ruralnim zajednicama u unutrašnjosti Amerike, doveo je do toga da mnogi od njihovih pristalica naposljetku podrže Trampa koji je obećao obnavljanje zlatnog doba Amerike (Norris and Inglehart, 2019: 352).

Istraživanja javnog mnjenja potvrdila su ono o čemu je i prethodno načelno bilo reči – da su i u SAD stariji birači vremenom primetili rastući jaz između sveta u kom su rođeni i sveta u kom trenutno žive. Za njih su istopolni brakovi, žene na vodećim pozicijama, multikulturalna raznolikost i prvi afroamerički predsednik odstupanja od vrednosti koje su poznavali od detinjstva, te imaju utisak da su postali stranci u svojoj zemlji (Hocshschild, 2016). Proces kulturnih promena dodatno je ojačan imigracijom velikih razmera, pristupačnijim visokim obrazovanjem i urbanizacijom (Norris and Inglehart, 2019: 34-35). Demografske promene u Americi su bile takve da se sve češće govorilo o kraju ere belih muškaraca (Rothkopf, 2016; Nedeljković and Dašić, 2016; Jones, 2017). Rastuća etnička raznolikost postindustrijskih društava transformisana je poplavom imigracije i padom prirodnog priraštaja bele populacije. U Americi su najmlađe generacije („milenijalci“) etnički i rasno najraznolikije (Norris and Inglehart, 2019: 40; Zakaria, 2016: 27).

Istraživanje koje je *Pew Research Center* objavio u junu 2016. godine pokazalo je da je partijska polarizacija u Americi stvarna, kao i da su stavovi članova partija o drugoj strani negativniji nego što su bili u prethodnih četvrt veka (Pew, 2016a). Istraživanja su pokazala da su Republikanci i Demokrate 2016. godine ideološki bili najudaljeniji za poslednje dve decenije (Pew, 2017a: 12-13).⁷ Oni koji imaju izrazito negativne stavove o drugoj strani tvrde da je njihova politika toliko pogrešna da čak ugrožava dobrobit nacije (Pew, 2016a). Dakle, dok su se Republikanci pomerili udesno, Demokrate su se pomerile ulevo na političkoj skali (Pew, 2016b). Prema Galupovom (Gallup) istraživanju trend rasta jaza između dve stranke primetan je na brojnim pitanjima kao što su ovlašćenja vlade, imigraciona politika, zakon o vatrenom oružju, globalno zagrevanje, zdravstvena nega, smrtna kazna, poreska politika i abortus (Gallup, 2017c).

Indikativni su i podaci koji pokazuju da postoji dobar broj onih koji tvrde da bi bilo teže složiti se sa novim susedom ukoliko bi bio iz druge stranke (Pew, 2016a), da ne bi bili baš srećni ukoliko bi se neko iz njihove bliže porodice venčao sa članom druge partije, kao i da su međupartijski brakovi veoma retki (Pew, 2014). Ovi podaci su značajni jer koliko će hla-

[7] Poređenja radi, 1994. godine 23% Republikanaca bilo je čak liberalnije od medijalnog Demokrate, a 17% Demokrata konzervativnije od medijalnog Republikanca, dok su 2016. godine ti procenti bili svega 1% i 3% (Pew, 2017a: 12-13).

dan i nepovoljan odnos prema onima iz druge stranke Amerikanci imati zavisi i od toga da li u svom bliskom okruženju imaju pristalice druge stranke (Pew, 2016a). Nevolja je u tome što i Demokrate i Republikanci sada već žive u dva različita sveta, a sve to dodatno je podstaknuto masovnim medijima i komunikacijom na društvenim mrežama (Taibbi, 2019: 18-20). To pokazuje i podatak da dok su birači Hilari Klinton (Hillary Rodham Clinton) kao žrtve diskriminacije videli Afroamerikance, homoseksualce, transrodne osobe i žene, Trampovi birači su kao žrtve prepoznali bele Hrišćane i to muškarce (Norris and Inglehart, 2019: 341). Sve to svakako smanjuje mogućnost za prevazilaženje partijskog jaza.

Imigraciona politika se kao tema na izborima 2016. godine po značaju visoko kotirala jer su joj veliki značaj pridavali sami kandidati. Većina Amerikanaca smatrala je da imigranti čine njihovu zemlju snažnijom, te da je imigracija generalno dobra za zemlju, dok ih je trećina videla kao teret (Pew, 2016c; Pew, 2016d). Izuzetak su bile Trampove najvernije pristalice – grupa u kojoj duplo veći procenat od opšte javnosti smatra da je imigracija kritična pretnja po Sjedinjene Države. Ovo je inače pitanje sa velikim i rastućim jazom u stavovima Republikanaca i Demokrata – dok je procenat pristalica obe stranke koji imigrante vide kao potencijalnu bezbednosnu pretnju do 2002. godine bio približan, do 2016. jaz je dostigao rekordnih 40% (Republikanci 67%, Demokrate 27%) (Smeltz et al., 2016).

Istraživanja pred izbore 2016. godine potvrdila su i generacijske razlike. Značajne razlike su ovde vidljive po pitanju imigracione politike i podizanja zida na granici sa Meksikom (Pew, 2016c),⁸ ali i kod tema koje su odredili kao važne prilikom izbora kandidata. Mladima ispod 30 godina važna su rasna pitanja, kao i tretman etničkih i seksualnih manjina (Pew, 2016e). Jedna od tema gde su, takođe, bile jasno uočljive razlike između Demokrata i Republikanaca bilo je i pitanje abortusa. Većina Republikanaca smatrala je da bi abortus trebalo da bude legalan samo pod određenim uslovima (56%), smatraju to moralno pogrešnim (65%) i za sebe kažu da su „za život” (engl. *pro-life*) (61%). Nasuprot tome, gotovo polovina Demokrata smatra da bi abortus trebalo da bude legalan pod bilo kojim okolnostima, moralno im je prihvatljiv (61%) i za sebe kažu da su „za izbor” (engl. *pro-choice*) (71%) (Gallup, 2017b).

Birači naklonjeni Trampu i Hilari Klinton nisu iste teme smatrali podjednako važnim. Za Trampove birače ekonomija i terorizam su bili najvažnije teme za donošenje izborne odluke (Pew, 2016e: 339), a značajna su bila i pitanja ovlašćenja koja ima federalna vlada, veliki broj izbeglica koji vide kao pretnju američkim vitalnim interesima, manje su bili zabrinuti zbog klimatskih promena, kritikovali su „Obamaker”⁹ i od vlade su

[8] Oko 76% „milenijalaca” kaže da imigranti jačaju njihovu zemlju, dok je kod najstarijih taj procenat svega 41%. Podizanje zida na granici sa Meksikom podržava svega 20% „milenijalaca” i skoro polovina najstarijih birača (Pew, 2016c).

[9] Zakon o zdravstvenoj zaštiti – *Affordable Care Act* – poznatiji kao „Obamaker”.

želeli da promoviše tradicionalne vrednosti (Gallup, 2017a). Nasuprot tome, za birače Hilari Clinton važnije teme su bile tretman rasnih, etničkih i seksualnih manjina, kao i zaštita životne sredine (Pew, 2016d), ali i abortus, zdravstvena nega i izbor sudija Vrhovnog suda (Gallup, 2017a).

Kada je reč o različitim grupama birača, Hilari Clinton je veću podršku imala među Afroamerikancima, mlađima od 30 godina i ženama. Sa druge strane, Donald Tramp je najveću podršku imao među manje obrazovanim, starijim i belim muškarcima (Gallup, 2017a). Da su i sami Amerikanci svesni ovih promena pokazuje podatak da je čak 77% Amerikanaca (najviše do tada) reklo da veruje da je nacija podeljena oko najvažnijih pitanja, dok je svega 20% videlo naciju kao ujedinjenu i složnu (Gallup, 2016).

Dakle, kontekst koji je omogućio uspeh Donalda Trampa na predsedničkim izborima 2016. godine bio je decenijama u nastajanju, a tri trenda su od 1960-ih godina stvorila i uslove za trijumf: rastuće nezadovoljstvo građana vladom koje je proizvelo široko rasprostranjeno nepoverenje u uspostavljene institucije i lidere, uspon tzv. „profesionalne vlade“ koja je podstakla osećaj udaljenosti u javnosti i sve veća polarizacija i unutar i između političkih stranaka i institucija (Schier and Eberly, 2020: 23).

Izborne strategije glavnih predsedničkih kandidata Demokratske i Republikanske stranke Hilari Clinton i Donalda Trampa

U nastavku rada interesuje nas kako su na preferencije birača i društvene podele odgovorili glavni predsednički kandidati na izborima 2016. godine kroz svoje izborne strategije, odnosno u tri predsedničke debate i govorima na stranačkim konvencijama. Osvrnucemo se i na programske platforme Republikanske i Demokratske stranke koje sastavljaju komiteti obe stranke tokom svake izborne godine, a gde se preciznije mogu sagledati teme i programska rešenja koja su u fokusu stranaka i njihovih kandidata.

Izborne strategije ovo dvoje kandidata razlikovale su se po mnogim pitanjima, a teme koje su obeležile izbore 2016. godine su bile imigraciona politika, izbor sudije Vrhovnog suda, ekonomske teme, posebno poreska politika, ali i uloga Amerike u svetu.

Ukoliko pažljivije pogledamo teme koje je komunicirala kandidatkinja Demokratske stranke Hilari Clinton videćemo da su to teme koje bi Inghart na svojoj skali smestio na postmaterijalistički pol. Ona je neretko govorila o pravima i položaju žena (Clinton, 2016a), o abortusu, pravima manjina, suočavanju sa problemom sistemskog rasizma (Clinton and Trump, 2016a), klimatskim promenama i čistoj energiji (Clinton and Trump, 2016b). Kada je reč o jednoj od tema koja je obeležila ove izbore - izbor sudije Vrhovnog suda - Hilari Clinton je to komunicirala prevashodno iz ugla zaštite prava žena na abortus, jasno istakavši da podržava

sudski precedent *Roe v. Wade* kojim se ustavom garantuje pravo žena na abortus (Clinton and Trump, 2016c). Upravo govoreći o tome koga bi predložila za sudiju Vrhovnog suda, rekla je da Vrhovni sud kakav ona želi treba da stoji uz američki narod a ne moćne korporacije, što znači da treba da zaštiti ženska prava, prava LGBT zajednice kao i da odstrani uticaj novca na politiku (Clinton and Trump, 2016b). Najveće razlike između republikanskog kandidata i kandidatkinje Demokrata uočene su u oblasti imigracione politike. Hilari Klinton isticala je to da su Amerikanci „nacija imigranata” i „verskih sloboda”, kao i to da Trampov oštar pristup ovom pitanju uopšte nije u skladu sa onim što Amerikance čini nacijom, a oštro se protivila izgradnji zida na granici sa Meksikom (Clinton and Trump, 2016c). svom planu imigracione reforme ona se jeste zalagala za veću bezbednost granica i stroge provere, ali je odbacila stroge politike deportacije, razdvajanje porodica i rekla da neće „zalupiti vrata” ženama i deci sa Bliskog istoka (Clinton and Trump, 2016c). Sve u svemu, ona je raznolikost videla kao bogatstvo američkog društva (Clinton, 2016a). Kada je govorila i o američkoj ulozi u svetu može se reći da je govorila u postmaterijalističkom ključu. Spomenula je da je njena namera da Amerika predvodi svet u skladu sa svojim vrednostima, da bude lider na kog mogu da se oslone i kod kuće ali i širom sveta, da donosi odluke koje će doprineti miru i prosperitetu, kao i da se suprotstavi nasilnicima (Clinton and Trump, 2016a). Nije propustila priliku ni da se pozove na svoju borbu za ženska prava, a svoju politiku prema Siriji objašnjavala je zaštitom ljudskih prava i borbom za dobrobit tamošnjih ljudi (Clinton and Trump, 2016b; Clinton and Trump, 2016c). Kako je ekonomija jedna od nezaobilaznih tema na predsedničkim izborima u SAD, i Hilari Klinton joj je, naravno, posvetila značajnu pažnju, ali prevashodno usmeravajući se na redistribuciju bogatstva, socijalnu mobilnost, povećanje poreza za najbogatije, smanjenje nejednakosti i osnaživanje američke srednje klase (Clinton, 2016a; Clinton and Trump, 2016b).

Sa druge strane, imajući u vidu ono što je kandidat Republikanske stranke Donald Tramp komunicirao može se izvući zaključak da je on zaista računao na onaj kulturni odgovor konzervativaca (engl. *cultural backlash*) o kom su Noris i Inghart pisali, kao i na rascep establišment – antiestablišment. Tramp je pre svega koristio kao prednost to što nastupa izvan američkog političkog sistema (establišmenta). Pored političke elite Tramp je kritikovao i medije, te je tako osporavao političku korektnost i najavio da će zaštititi slobodu govora u Americi (Trump, 2016a). Iako iz onoga što je komunicirao, kao i kod većine populista, lakše možemo izvući zaključak protiv čega je a ne za šta jeste, ipak se mogu identifikovati određene teme na kojima je insistirao i gde je zauzeo jasnije pozicije. Na Inghartovoj skali posmatrano on je bliži materijalističkim vrednostima, te je ekonomija tema koju je dosta komunicirao i to posebno kroz politiku smanjenja poreza kako bi se olakšalo poslovanje američkim kompanijama (Ibid). On je kroz ovu temu pokušao i da se približi onim „zaboravljenim” biračima iz ruralnih, unutrašnjih delova Amerike, obećavajući im

poslove tako što će vratiti američke kompanije (Ibid). Pored ekonomije, kandidat Republikanske stranke insistirao je na temi bezbednosti više puta ponavljajući da će ponovno uspostavljanje reda i zakona biti jedan od njegovih prioriteta (Trump, 2016; Clinton and Trump, 2016b). Kada je o imigracionoj politici reč, u okviru najavljene borbe protiv „radikalnog islamskog terorizma” (Clinton and Trump, 2016b), Tramp je ovu temu komunicirao kroz dominantno negativnu prizmu insistirajući na dva svoja izborna obećanja: da se izgradi zid duž granice sa Meksikom kako bi se sprečio ulazak ilegalnih imigranata sa juga, kao i da se stopira ulazak imigranata iz država sa prevashodno muslimanskom populacijom (Ibid). Za razliku od pristupa Hilari Klinton, kada je reč o temi izbora sudije Vrhovnog suda, Tramp je to pretežno komunicirao kroz zaštitu drugog amandmana, odnosno prava Amerikanaca da poseduju oružje, a po pitanju prava na abortus kritikovao je stav protivkandidatkinje, te tvrdio da će izabrati konzervativne sudije koji su poput njega za zaštitu života (Clinton and Trump, 2016c). Činjenicu da je Hilari Klinton prethodno obavljala funkciju državne sekretarke ali i blisko saradivala sa Pentagonom tokom mandata senatorke, te bila „oličenje” vašingtonske politike, iskoristio je za kritiku i spoljnopoličkog establišmenta. Oспорavao je tadašnju ulogu Amerike u svetu, zamerao američkim saveznicima, a posebno doveo u pitanje politiku prema Bliskom istoku i takozvanu politiku „izgradnje država”, odnosno prema njegovim rečima, „neuspele promene režima i izgradnje demokratskih društava” (Trump, 2016a). Osim što je obećao da će uspostaviti red, Ameriku staviti na prvo mesto, poraziti „varvarsku” Islamsku državu, izgraditi zid na granici kako bi zaustavio nezakonitu imigraciju i prodaju droge i pokazati svetu da se Amerika vratila bolja i snažnija nego ikad pre, Tramp nije izneo konkretnije predloge kako bi rešio sve ono što je prethodno kritikovao. Paradoksalno, imajući u vidu njegovu kritiku američkog establišmenta i građenja sopstvenog imidža „autsajdera”, tvrdio je da niko ne poznaje sistem bolje od njega, zbog čega će ga sam „popraviti” (Ibid). Sve to je upravo nešto što je karakteristično za populističke narative. Interesantno je da je jedan od Trampovih najbližih savetnika i glavni strateg Bele kuće na početku mandata Stiven Benon (Stephen Bannon) inauguracioni govor Donalda Trampa otvoreno nazvao „populističkim i džeksonijanskim” (Costa, 2017), što znači da su oni na to gledali pozitivno.

Na kraju, kada pogledamo i programske platforme Demokratske i Republikanske stranke takođe možemo uočiti jasne razlike na liniji razlika između predsedničkih kandidata koje su kandidovali. U programu Demokrata pažnja je na redistribuciji bogatstva, borbi protiv nejednakosti, porodicama srednje američke klase, zaštiti prava radnika i proširenju zdravstvenog osiguranja. Oni takođe priznaju problem sistemskog rasizma i zalažu se za zaštitu ženskih prava, prava manjina, kao i prava osoba sa invaliditetom, te se obavezuju da će birati sudije koje će u Vrhovnom sudu štiti legalno pravo žena na abortus. Oni već u uvodnom delu programa ljudska prava, zaštitu prava i mogućnosti za devojčice i žene vezuju uz

bezbednost i ekonomski rast. Valja napomenuti da zaštitu ljudskih prava dovode u vezu sa nacionalnom bezbednošću i napretkom „kod kuće”. Kao realnu pretnju izdvajaju klimatske promene te se zalažu za ekonomiju koja će se zanimati na čistoj i obnovljivoj energiji. Sa ponosom ističu svoje nasleđe kao nacija imigranata (Democratic Party Platform, 2016).

Za svoju programsku platformu Republikanci tvrde da je priručnik za vraćanje moći američkom narodu da donosi odluke koje utiču na njihove porodice i zajednice (Republican Platform, 2016). Posebna pažnja je na bezbednosti i kontroli granica, redu i zakonu, odbrani drugog amandmana, kao i na ograničavanju vladinih ovlašćenja kako bi se povratila vera u američku vladu. Kako navode, prekomerna regulacija je tiha tiranija (Ibid, 27). Spominje se i podrška izgradnji zida duž južne granice u segmentu vezanom za imigracionu politiku, jer američka imigraciona politika mora služiti nacionalnim interesima Sjedinjenih Država i interesima američkih radnika koji moraju biti zaštićeni (Ibid, 25). U ekonomskom smislu program pišu sa ciljem obnavljanja „američkog sna”, oslobađanja slobodnog tržišta i menjanja poreske politike. Pišući o Vrhovnom sudu, naveli su da podržavaju izbor sudija koji poštuju tradicionalne porodične vrednosti i svetinju nevinog ljudskog života, te su kritikovali navodno ekstremne stavove Demokratske stranke po pitanju abortusa. Iako kažu da Amerika koja je do sada bila „svetionik nade” za sve one koji su u mraku tiranije tako i treba da ostane, tvrde da je Americi ipak potrebno radikalno preispitivanje diplomatije ljudskih prava (Ibid, 52-53).

Zaključna razmatranja

Iz svega navedenog, možemo zaključiti da predsednički izbori u SAD 2016. godine jesu bili indikativan primer populističkog i kulturnog odgovora i buđenja nezadovoljnih američkih birača. Zahvaljujući sučeljavanju kandidata sa tako različitim političkim pozicijama ovi izbori bili su dobra studija slučaja na kojoj je bilo moguće sagledati rascepe u američkom društvu. Inghart je imao pravo kada je tvrdio da će mlađe generacije biti bliže postmaterijalističkim vrednostima i na ovim izborima većina mlađih i bolje obrazovanih birača jeste podržala progresivno liberalnu kandidatkinju Demokrata, premda u nedovoljnom broju da bi odnela pobjedu. Hilari Klinton je pokušavala da zauzme upravo poziciju bližu postmaterijalističkim vrednostima. Sa druge strane, nezadovoljni birači, uglavnom stariji beli muškarci slabije obrazovani, bliži materijalističkim vrednostima bili su naklonjeniji kandidatu Republikanaca Donaldu Trampu. Ovde valja napomenuti da su ovi podaci potvrdili da su ekonomski uslovi podstakli kulturološki odgovor. To nam ukazuje da o vrednosnim rascepima ipak nije moguće govoriti bez ekonomskih rascepa. Takođe, identifikovan je i rascep establišment – antiestablišment izazvan nepoverenjem u američku vladu i donosiocima političkih odluka. Više skloni antiestablišment sentimentu bili su nezadovoljni Trampovi birači.

Imajući u vidu kakvu ekonomsku politiku je zagovarao Donald Tramp i njegovo prethodno iskustvo u „krupnom“ biznisu, podrška američkih radnika Trampu motivisana je pre svega snažnim emotivnim odgovorom. Kao što Noris i Inglehart tvrde, to je socio-psihološki fenomen koji odražava nostalgичnu reakciju uglavnom konzervativnog biračkog tela tražeći adekvatan odgovor na dugoročne procese promena vrednosti i „tihe revolucije“ koja je transformisala američku kulturu (Norris and Inglehart, 2019: 353-354).

Iako ne u građanskom ratu, 165 godina od čuvenog govora Abrahama Linkolna (Abraham Lincoln) da podeljena kuća ne može da opstane (Lincoln, 1858),¹⁰ SAD su ponovo duboko vrednosno podeljene a sada iza sebe imaju i četiri godine mandata nekonvencionalnog predsednika „podeljenih američkih država“, kako je ocenio američki Tajm (Time, 2016), predsedničke izbore iz 2020. godine za koje je Tramp tvrdio da su pokradeni na njegovu štetu, a onda čak i upad na Kapitol. Za dalja istraživanja biće značajno pratiti kakve će pozicije u budućnosti zauzimati predsednički kandidati, odnosno na koji način i da li će kanalisati zahteve progresivno liberalne mlađe generacije i starijih konzervativnih nezadovoljnih birača. Naravno, značajno pitanje ostaje i to na koji način će ovaj rascep uticati na formulisanje politika, postizanje konsenzusa u vrhu američke politike i na poziciju SAD u svetu i njenu sveukupnu moć.

Presidential elections in the USA 2016: Social divisions and campaign strategies of two presidential candidates

Abstract

This paper aims to research social divisions in the United States of America in the context of the 2016 presidential elections, as well as the campaign strategies of the main presidential candidates of the Republican and Democratic parties, Donald Trump and Hillary Clinton. Therefore, in addition to public opinion research, we will also consider speeches from party conventions, three presidential debates and party program platforms in order to examine whether and to what extent the candidates responded to voters preferences. First, we will talk about social cleavages in political science, starting with the “freezing hypothesis”, through “silent revolution” to authoritarian populism and “cultural backlash”. We will then put all of this in the context of the 2016 US elections, to identify issues that divide American society and look at how these issues were communicated and what positions the presidential candidates took. The main conclusion is that there is a noticeable trend of growing party polarization in the USA, that Donald Trump’s success is the result of long-term changes in American society, and that thanks to the confrontation of presidential candidates, who took different political positions on issues that divide American voters, these elections were an

[10] Linkoln je govorio o tome da podeljena država koja je i slobodna i robovlasnička ne može tako trajno da funkcioniše.

indicative example of a populist and authoritarian response to socio-political changes and generational changes, as well as a good case study for insight into the cleavages in American society.

Keyword

social divisions, social cleavages, populism, 2016 presidential election, United States of America

Literatura i internet izvori

- Bobbio, Norberto (1987). *The Future of Democracy: A Defence of the Rules of the Game*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Clinton and Trump, 2016a. "The first Trump-Clinton presidential debate transcript, annotated." *The Washington Post*, September 26, 2016. <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/09/26/the-first-trump-clinton-presidential-debate-transcript-annotated/> (Accessed: March 14, 2023).
- Clinton and Trump, 2016b. "Read the Transcript of the Second Presidential Debate." *Time*, October 10, 2016.. <https://time.com/4523325/read-the-transcript-of-the-second-presidential-debate/> (Accessed: March 14, 2023).
- Clinton and Trump, 2016c. "Full transcript: Third 2016 presidential debate." *Politico*, October 20, 2016. <https://www.politico.com/story/2016/10/full-transcript-third-2016-presidential-debate-230063> (Accessed: March 14, 2023).
- Clinton, 2016a. "Hillary Clinton's DNC speech: full text", *CNN*, July 29, 2016. <https://edition.cnn.com/2016/07/28/politics/hillary-clinton-speech-prepared-remarks-transcript/index.html> (Accessed: March 14, 2023).
- Costa, Robert (January 20, 2017). "Bannon calls Trump's speech 'Jacksonian'." *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/local/2017/live-updates/politics/live-coverage-of-trumps-inauguration/bannon-calls-trumps-speech-jacksonian/> (Accessed: March 14, 2023).
- Doherty, Carrol and Jocelyn Kiley. "Key facts about partisanship and political animosity in America." *Pew Research Center*, June 22, 2016.. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/06/22/key-facts-partisanship/>. (Accessed: March 14, 2023)
- Fukuyama, Francis. "American Political Decay or Renewal?" *Foreign Affairs*, vol. 95, no. 4, (July/August 2016), pp. 58-68.
- Fukuyama, Francis. "The End of History?" *The National Interest*, 16 (Summer 1989), pp. 3-18.
- Gallup, 2016. Jones, Jeffrey M. "Record-High 77% of Americans Perceive Nation as Divided." *Gallup*, November 11, 2016. <https://news.gallup.com/poll/197828/record-high-americans-perceive-nation-divided.aspx> (Accessed: March 14, 2023).
- Gallup, 2017a. Tarrance, V. Lance. "The 'Divided States of America'?" *Gallup*, January 11, 2017. <https://news.gallup.com/opinion/polling-matters/201728/divided-states-america.aspx> (Accessed: March 14, 2023).

- Gallup, 2017b. Sad, Lydia (. "U.S. Abortion Attitudes Stable; No Consensus on Legality." *Gallup*, June 9, 2017 <https://news.gallup.com/poll/211901/abortion-attitudes-stable-no-consensus-legality.aspx>. (Accessed: March 14, 2023).
- Gallup, 2017c. Newport, Frank and Andrew Dugan. "Partisan Differences Growing on a Number of Issues." *Gallup*, August 3, 2017. <https://news.gallup.com/opinion/polling-matters/215210/partisan-differences-growing-number-issues.aspx> (Accessed: March 14, 2023).
- Has, Ričard (2017). *Svet u neredu: američka spoljna politika i kriza starog poretka*. Beograd: CIRSD.
- Hochschild, Arlie Russell (2016). *Strangers in their Own Land: Anger and Mourning on the American Right*. New York: The New Press.
- Inglehart, Ronald (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald F (2018). *Cultural evolution: People's motivations are changing, and reshaping the world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inglehart, Ronald, and Pippa Norris. "Trump and the populist authoritarian parties: the silent revolution in reverse." *Perspectives on Politics*, vol. 15, no. 2 (2017), pp. 443-454.
- Jones, Robert P (2017). *The End of White Christian America*. New York: Simon & Schuster.
- Krastev, Ivan (September 18, 2007). "The populist moment." *Eurozine*, <https://www.eurozine.com/the-populist-moment/?pdf> (Accessed: March 14, 2023).
- Lincoln, Abraham (June 16, 1858). "House Divided Speech", <https://www.abrahamlincolnonline.org/lincoln/speeches/house.htm> (Accessed: March 14, 2023).
- Lipset, Seymour Martin and Rokkan Stein, (1967). „Cleavage Structure, Party Systems and Voter Alignment: An Introduction“, u: *Party Systems and Voter Alignments Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.
- Müller, Jan-Werner (2016). *What is Populism?*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Nedeljković, Stevan, and Marko Dašić. "US Presidential Election 2016: How Trump Beat Demographics." *Serbian Political Thought*, vol. 14, no. 2 (2016), pp. 73-96.
- Norris, Pippa, and Ronald Inglehart (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge University Press.
- Nye, Joseph S. "Putting the Populist Revolt in Its Place." *Project Syndicate*, October 6, 2016. Accessed: March 14, 2023. <https://www.project-syndicate.org/commentary/populist-politics-and-globalization-by-joseph-s--nye-2016-10>.
- Orlović, Slaviša (2015). *Partije i partijski sistemi-teorijski-analitički okvir*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Orlović, Slaviša (2019). *Politička sociologija*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Pew, 2014. Pew Research Center. "Political Polarization in the American Public." June, 2014. <https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/4/2014/06/6-12-2014-Political-Polarization-Release.pdf> (Accessed: March 14, 2023).
- Pew, 2016a. Pew Research Center. "Partisanship and Political Animosity in 2016." June 2016. <https://www.pewresearch.org/politics/wp-content/uploads/sites/4/2016/06/06-22-16-Partisanship-and-animosity-release.pdf>. (Accessed: March 14, 2023).

- Pew, 2016c. Jones, Bradley. "Americans' views of immigrants marked by widening partisan, generational divides." *Pew Research Center*, April 15, 2016. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/04/15/americans-views-of-immigrants-marked-by-widening-partisan-generational-divides/>. (Accessed: March 14, 2023).
- Pew, 2016d. Pew Research Center. "Campaign Exposes Fissures Over Issues, Values and How Life Has Changed in the U.S." March 2016. <https://www.pewresearch.org/politics/2016/03/31/campaign-exposes-fissures-over-issues-values-and-how-life-has-changed-in-the-u-s/>. (Accessed: March 14, 2023).
- Pew, 2016e. Pew Research Center. "Campaign 2016: Strong Interest, Widespread Dissatisfaction." July 7, 2016. <https://www.pewresearch.org/politics/2016/07/07/2016-campaign-strong-interest-widespread-dissatisfaction/>. (Accessed: March 14, 2023).
- Pew, 2017a. Pew Research Center. "The Partisan Divide on Political Values Grows Even Wider." October 2017. <https://www.pewresearch.org/politics/wp-content/uploads/sites/4/2017/10/10-05-2017-Political-landscape-release-updt..pdf>. (Accessed: March 14, 2023).
- Rothkopf, David (January 25, 2016). "The End of an Era ... for White Males." *Foreign Policy*. <http://foreignpolicy.com/2016/01/25/the-end-of-an-era-for-white-males/> (Accessed: March 14, 2023).
- Schier, Steven E. and Todd E. Eberly (2020). *How Trump Happened: A system shock decades in the making*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Smeltz, Dina, Ivo Daalder, Karl Friedhoff, and Craig Kafura. "America in the Age of Uncertainty, 2016." *The Chicago Council on Global Affairs*. https://www.thechicagocouncil.org/sites/default/files/2020-12/ccgasurvey2016_america_age_uncertainty%20%282%29.pdf (Accessed: March 14, 2023).
- Spasojević, Dušan. „Socio-strukturna paradigma u političkoj nauci”: *Srpska politička misao*, 4/Spec (2015), 7-34.
- Stanović, Vojislav (2022). *Političke ideje i ideologije*. Beograd: Centar za demokratiju Fakulteta političkih nauka.
- Stojiljković, Zoran i Dušan Spasojević (2020). *Između uverenja i interesa: ideologije i organizacija stranaka u Srbiji*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Taibbi, Matt (2019). *Hate INC: Why today's media makes us despise one another*. New York: OR Books.
- Trump, 2016a. "Full text: Donald Trump 2016 RNC draft speech transcript", *Politico*, July 21, 2016. <https://www.politico.com/story/2016/07/full-transcript-donald-trump-nomination-acceptance-speech-at-rnc-225974>. (Accessed: March 14, 2023).
- Zakaria, Fareed. "Populism on the March: Why the West Is in Trouble." *Foreign Affairs*, vol. 95, no. 6, November/December (2016): pp. 9-17.
- Zakarija, Farid (2009). *Postamerički svet*. Smederevo: Heliks.
- Živojinović, Dragoljub R (1971). *Dokumenti o američkoj istoriji*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- "2016 Democratic Party Platform." *Democratic platform committee*, Orlando, Florida, July 8-9, 2016. Accessed: March 14, 2023. https://democrats.org/wp-content/uploads/2018/10/2016_DNC_Platform.pdf.

"President of the Divided States of America: Read the Full Story", *Time*, December 6, 2016. Accessed: March 13, 2023. <https://time.com/4267058/donald-trump-aipac-speech-transcript/2-/>.

"Republican Platform 2016." *The Platform Committee*. Accessed: March 14, 2023. <https://int.nyt.com/data/documenthelper/7019-republican-platform/cc2c15a-0e1b432d6964b/optimized/full.pdf>.